

Atminties kelias Jurbarke

Tragiškų istorinių įvykių atminimui Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti kartu su jos iniciatyva įsteigtais Tolerancijos ugdymo centrais bei kitais partneriais, inicijuoja nacionalinį projektą „Atminties kelias 1941 – 2021“, skirtą atskirų miestų ir miestelių žydų bendruomenių sunaikinimo 80-čiams paminėti. Birželio 23 d. Atminties kelias prasidėjo Gargžduose, pirmoje masinių žydų žudynių Lietuvoje vietoje. Po savaitės, vykome į kitą pasienio miestą, vokiečių kronikose 1259 m. minimą vietovę Georgenburg, vėliau kalboje virtusią Jurgenborg, dabar žinomą Jurbarko miestu. Šalimais stovėjusios kryžiuočių ir lietuvių pilys, tad XIII – XIV a., iki Žalgirio mūšio, laikas nuo laiko kovojančios pusės griovė vieni kitų pilis, kariavo, kol, galiausiai, kryžiuočiai pasišalino. Šalia Prūsijos karalystės, patogioje vietoje prekybai, laivybai augo miestas. Tarpukario laikotarpiu čia gyveno apie penkis tūkstančius gyventojų, dauguma lietuvių, apie 40 % - žydų tautybės Lietuvos piliečių. Kaip ir kitose šalyse išlaikomas žydų principas – būti lojaliu, bet ne asimiliuotis. Tuo metu Jurbarke gyveno ir vienas žymiausių XX a. pirmos pusės lietuvių skulptorių Vincas Grybas, studijavęs Kaune, Varšuvoje, Paryžiuje, sukūręs monumentalias skulptūras Simonui Daukantui, Vytautui Didžiajam, Raseinių Žemaičio personažą bei savo darbuose įamžinęs kitas žymias asmenybes.

Sustojome Jurbarko centre, netoli buvusių dviejų sinagogų, kur prieš keletą metų iš čia kilusios Zundelovičių šeimos lėšomis ir pastangomis įrengtas memorialinis kompleksas – vietos žydų bendruomenės įamžinimas. Čia suskambėjo jurbarkietės Linos hebrajų kalba atliekamas populiaraus kūrinio „Aukso Jeruzalė“, fragmentas. Kultūros renginių organizatorius Gintaras Zareckas susirinkusiems tarė: „Lai šis muzikinis motyvas būna patikiniu, kad ir šių dienų jurbarkiečių bendruomenė stengiasi neužmiršti, pagerbti ir išsaugoti čia, prieš mus gyvenusių kartų atminimą. Kaip ir šis sinagogų aikštės memorialas, kuris, įsiklausius, pasakoja apie žmones, įvykius, likimus. <...> Čia buvo kuriama darni, rūpestinga, vieni kitus palaikanti, pamokanti, padedanti solidari bendruomenė. Tačiau vieną dieną idiliškas provincijos gyvenimas nuščiuvo. Lyg rūkas iš Nemuno miestą apgaubė skausmas ir širdgėla... Svarbu prisiminti, apie tai kalbėtis, nes tam mes čia ir susirinkome minėdami Jurbarko žydų bendruomenės sunaikinimo 80 -ąsias metines...“

Lydimi savanorių su skiriamaisiais ženklais „Jurbarkas gyvas“ vaizdingomis Nemuno pakrantėmis pasiekėme senąsias žydų kapines, šalia kurių įvykdyta tragedija, kurios centre – Holokaustas. Užėjus naciams specialioms daliniams, buvo duotas įsakymas per trumpą laiką išvalyti 25 km Vokietijos - Lietuvos pasienio ruožą nuo nepageidaujamo režimui asmenų. Pasižiūrėti, kaip

tai daroma Jurbarko, atvyko pats Tilžės SS brigados vadas Hansas Joachimas Biomė. Jurbarko radęs surinktų sunaikinimui šimtą žmonių pasipiktino, jog per mažai žmonių ir įsakė surasti daugiau. Ta proga atsiradęs ir vietinių sąskaitų suvedinėjimas, buvo, kas pranešė apie Vinco Grybo pasisakymus nacių tema dar trisdešimt aštuntais metais, pranešė apie jo kitas pažiūras. Keletą kartų kviestas į apklausas, vieną kartą iš jų nebegrižo. Vėliau paaiškėjo, kad 1941 m. liepos 3 d. nužudytas kartu su daugiau nei trimis šimtais žydų tautybės Lietuvos piliečių. Šią istoriją priminė skulptoriaus anūkė, dailininkė, memorialinio muziejaus vedėja Rasa Grybaitė.

Renginio vedėjas Gintaras Zareckas priminė fragmentus iš 1958 m. Ulmo teismo prieš buvusius esesininkus. Ten buvo atkuriamos šaudymo scenos, vieno miestelio paskui kitą, kaip buvo sukurti miestelių žmonės, įtraukiami policininkai – pagalbininkai su baltais raiščiais ant rankų, kurių vis daugiau ir daugiau dalyvavo žudynėse. Minėtas teismas vyko daugiau nei 60 dienų, prokuroro kaltinamoji kalba truko 2 dienas. Prokuroras kėlė klausimą, kodėl šis procesas vyksta taip vėlai? Jis kaltino bailumą, kuris suteikė galimybę nuslėpti nacių režimo baisybes ir žiaurumą, tačiau atpildo valanda už žiaurius nusikaltimus vis tik atėjo.

Prie paminklo Holokausto aukoms kalbėjo Jurbarko rajono savivaldybės meras Skirmantas Mockevičius, Lietuvos žydų bendruomenės pirmininkė Faina Kukliansky, Vokietijos Federacinės Respublikos ambasadorius Mattias Sonn, Tarptautinės komisijos nacių ir sovietų nusikaltimams įvertinti Lietuvoje vykdančiojo direktoriaus pavaduotoja – švietimo programų koordinatore Ingrida Vilkienė, Evangelikų liuteronų bažnyčios kunigas Virginijus Kelertas, kuris priminė šeimos istoriją, jog yra asmeniškai paliestas to, kas įvyko čia liepos 3 – iąją: „Čia yra sušaudytas mano senelis Vincas Petravičius. Mamai buvo 2 mėnesiai, dar buvo du broliai, kurie atsiminė, kada buvo vedama keliu žudyti žmonių eiseną. Mama prisimindavo, kokie tai buvo skaudūs įvykiai, kaip jai trūko tėvo. Kambary buvusi tėvo nuotrauka padaryta taip, tarsi jo akys visur ją sekdamas. Mes nežinome, kur tiksliai guli senelis, kaip ir to nežinote Jūs, kur guli artimieji. Čia susivienodino prieš nužmogėjimą tautybės ir tikėjimai, tad norėčiau melsti Dievo, kad tai, kas įvyko, čia daugiau nesikartotų mūsų istorijoje.“

Šalia ilgiausio tilto per Nemuną Lietuvoje, mes palikome Jurbarką, kuris, dėl čia dirbusios, kūrusios, gyvenusios, gynusios krašto Nepriklausomybę gausios žydų bendruomenės, turėjo Viduržemio jūros aromatą. Bėlika tik dvasinis auditas ir tikėjimas ateitimi...

Arūnas Mikalauskas

Klaipėdos r. Veiviržėnų Jurgio Šaulio gimnazijos

Istorijos ir pilietiškumo pagrindų mokytojas